

برکی دیگر از دفتر لسان الدوله

کشف یک سرقت علمی

زهراسرین آغانی

www.ketab.ir

عنوان و نام پدیدآور	:	برگی دیگر از دفتر لسان الدوله: صراط المستقیم ملکم خان یا رساله مختصر
مشخصات نشر	:	لسان الدوله / زهرا شریف کاظمی
مشخصات ظاهری	:	تهران: ندای تاریخ، ۱۳۹۶
شابک	:	۲۰۰ ص.
وضعیت فهرست‌ریسی	:	۶۰۰۸-۸۸۷۵-۶۰۰-۹۷۸
موضوع	:	فیبا
شناسه افزوده	:	لسان الدوله، علی - آثار مجعول و مشکوک
رده‌بندی کنگره	:	شریف کاظمی، زهرا
رده‌بندی دیویدی	:	۱۳۹۶ / ۱۶۸ PN / ۵ ش ۴
شماره پخشاساز	:	۰۲۵/۸۰۸
	:	۴۹۳۱۶۶۲

برگی دیگر از دفتر لسان الدوله: صراط المستقیم ملکم خان یا رساله مختصر لسان الدوله
پدیدآورنده: زهرا شریف کاظمی

حروفچینی، صفحه‌آرایی و تصاویر: موسسه و انتشارات ندای تاریخ

چاپ و صحافی: روز

چاپ اول: ۱۳۹۶

تیراژ: ۱۰۰۰

شابک: ۶۰۰۸-۸۸۷۵-۶۰۰-۹۷۸

قیمت:

حق چاپ محفوظ و در اختیار موسسه و انتشارات ندای تاریخ است

فهرست مطالب

مقدمه	۱
فصل اول - مفاهیم نظری	۵
فصل دوم - سرگذشت کتابخانه سلطنتی	۹
مروری بر دفتر لسان الدوله و محاکمات وی	۱۴
دستگیری لسان الدوله و محاکمات اولیه	۳۹
شرکاء لسان الدوله	۴۶
محاکمات لسان الدوله	۴۹
فصل سوم - مرقم نسخه	۸۷
فصل چهارم - صورت نامه رسمیه . لکم خان یا رساله مختصر لسان الدوله ..	۱۳۵
بررسی میزان رقت بر رساله	۱۴۰
نتیجه گیری	۱۴۵
کتابنامه	۱۴۹
ضمائم	۱۵۳

مقدمه

کتاب و کتابخانه در ایران فراز و نشیب زیادی را به خود دیده است. پادشاهان در سراسر دوره خود همواره به کتاب‌سازی و استنساخ در زمانی که چاپ در ایران رونق نداشت اقدام نموده‌اند. این امر در دوره قاجار نیز همچنان ادامه داشت. در سال ۱۲۷۰ ق اسلحه‌خانه‌ای مخصوص برای اسلحه‌ها و آلات حربی سلفی بنا شد که در آن تمام سلاح‌های گذشته که غالباً جواهرنشان و کلاه‌آلودان بزرگ بود، نگهداری می‌شد.^۱ بعد از تأسیس اسلحه‌خانه، کتابخانه‌ای نیز به دستور ناصرالدین‌شاه (۱۲۲۸-۱۲۷۵ ش) مخصوص کتب سلطنتی بنا گردید که کتب اعم از خطی و چاپی، مرقعات نفیس و ... در آنجا جمع‌آوری گردید و زیر نظر مستقیم وی اداره می‌شد.

بعد از مرگ ناصرالدین‌شاه و جلوس مظفرالدین‌شاه (۱۲۶۵-۱۲۷۵ ش)، کتابدارباشی مجموعه مذکور یکی از همراهان وی بود که در تبریز با او آمده بود، گردید. بدین ترتیب بود که علی‌کتابداری باشی در تبریز مدت بازده (۱۱) سال سلطنت مظفرالدین‌شاه از ۱۳۱۳ تا ۱۳۲۴ ق مدیریت کتابداری مجموعه مذکور را برعهده داشت. اما پس از مرگ مظفرالدین‌شاه و تاجگذاری

۱. مجبوی اردکانی، حسین، چهل سال تاریخ ایران، محقق/مصحح: ایرج افشار، انتشارات تهران، اساطیر، چاپ دوم سال ۱۳۸۴، ج ۲، ص ۶۶۶. قابل دسترسی: نرم افزار نور، تاریخ ایران اسلامی.

نشستن محمدعلی شاه مجبور به واگذاری کتابخانه گردید و در طول تصدی‌اش کتاب‌های زیادی از کتابخانه خارج و با همدستی تتی چند از درباریان و پسرانش با صحافی مجدد کتاب‌ها، آنها را به فروش می‌رساند. بعد از اینکه موضوع سرقت از کتابخانه سلطنتی برملا شد، خانه وی مورد بازرسی قرار گرفت و بخشی از کتب مسروقه به کتابخانه بازگردانده شد و به دنبال آن لسان‌الدوله و همدستانش توقیف و به عدلیه جهت بازجویی معرفی و سپس محاکمه گردیدند.

اگرچه در لغت به معنای به خود منسوب کردن یا سخن دیگری را به خود نسبت دادن است. در زمان حاضر انتحال یا سرقت ادبی به حوزه علوم نیز گسترده شده است و امروزه از آن با عنوان «سرقت علمی» نام برده می‌شود. پژوهش حاضر بر این مطلب اختصاص دارد که رساله مختصر منسوب به لسان‌الدوله متعلق به اوست یا استنساخ کتاب صراط‌المستقیم ملکم خان است. بر سر این تطابق رساله مختصر با صراط‌المستقیم ملکم خان نشان می‌دهد که علامت تلاس لسان‌الدوله و مکتوب او در ابتدای نسخه مبنی بر منسوب نمودن آن به خود، شواهد و قرائن نشان‌دهنده این است که وی صاحب اثر نبوده و رساله فوق‌الذکر همان صراط‌المستقیم ملکم خان است که وی با دخل و تصرف و همچنین حذف و اضافه‌های متعدد در متن، نسخه به خود نسبت داده که مصداق عینی از انتحال یا سرقت علمی در دوره قاجار است.

شیوه گردآوری مطالب در این کتاب به صورت کتابخانه‌ای و اسنادی است که بخشی از اسناد مورد استفاده از اسناد جمع‌آوری شده در کتاب «تاراج کتابخانه سلطنتی» اثر خانم فاطمه قاضیها و همچنین اسناد آرشیو

ملی ایران^۱ است. نسخه‌های خطی مورد استفاده، نسخه صراط‌المستقیم موجود در موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی^۲ و تنها نسخه موجود از رساله مختصر در بخش نسخ خطی موجود در کتابخانه ملی ایران^۳ است.

در خصوص پیدا کردن مصداق عینی از سرقت‌های لسان‌الدوله، این تحقیق در ریع خود کاملاً نو و جدید بوده و با بررسی‌های صورت گرفته در نسخ و تطابق نسخه‌ها، نسخه رساله مختصر یک نمود عینی از سرقت علمی است که علاوه بر سرقت کتاب‌ها این هم به پرونده علی‌کتابدارباشی افزوده می‌شود.

این کتاب در چهار فصل نوشته شده است. در فصل اول به مفهوم نظری انتحال و سرقت علمی اختصار داده شده است و در فصل‌های بعدی، بعد از نیم‌نگاهی به علت وجودی تأسیس کتابخانه سلطنتی به زندگی لسان‌الدوله و شرح محاکمات او روشنگر و پرداخته خواهد شد. در فصل سوم و چهارم نیز بعد از معرفی نسخه صراط‌المستقیم به تطابق دو نسخه صراط‌المستقیم و رساله مختصر میزان سرقت علمی با ارائه استناد آورده شده است.

در پایان از استاد گرامی سرکار خانم دکتر ملکه زاده‌نیک باب تحقیق در نسخ خطی و سندخوانی را به روی ما گشودند کمال تشکر و پاسگزاری را دارم و همچنین از پرسنل خدوم و زحمتکش آرشیو و بخش نسخ خطی

۱. سازمان اسناد ملی ایران، سند شماره ۸۲۳۴۳-۹۸۸.

۲. نسخه خطی صراط‌المستقیم، منسوب به ملک‌خان ناظم‌الدوله، شماره کتابشناسی ۴۴۵۰۱، نسخ خطی موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی.

۳. نسخه خطی رساله مختصر، منسوب به لسان‌الدوله، با شماره کتاب شناسی ۸۱۳۶۹۱، بخش نسخ خطی کتابخانه ملی ایران.

کتابخانه ملی ایران و همچنین بخش نسخ خطی و کاوش موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی که همواره در این راه مرا همراهی نمودند نیز تشکر و قدردانی ویژه می‌نمایم.

در ابتدا به شرحی مختصر از زندگی و اقدامات لسان الدوله از لابلای متن اسناد و استنطاق‌هایش آورده می‌شود و پس از معرفی نسخه‌ها به میزان دخل و تصرف وی در نسخه پرداخته خواهد شد.

www.ketab.ir